

IES Rodanas: la convivència com a camí cap a la inclusió

Fernando Pablo Urbano

Director de l'IES Rodanas

Maria Jesús Mainer Casanova

Assessora de formació

Rebut: 29.09.22 – **Acceptat:** 18.10.22

DOI: <https://doi.org/10.32093/ambits.vi57.50474>

Resum

IES Rodanas: la convivència com a camí cap a la inclusió

L'article presenta una síntesi de la cultura de centre que creiem que és la base per construir una comunitat educativa orientada a la inclusió. Diem orientada perquè queda molt de camí fins a aconseguir ser inclusius, però creiem que tenim el necessari per recórrer aquest camí: una visió de l'educació centrada en l'ètica de la cura, un projecte educatiu basat en la convivència i la igualtat, una manera de treballar que col·loca la persona al centre (no només l'alumnat), un lideratge horitzontal i democràtic, abordatge creatiu dels problemes, les capacitats dels docents com a eina... Tot això acompanyat amb diferents fórmules organitzatives i metodològiques. Alhora, aquestes qüestions es troben entrelaçades amb altres iniciatives de centre orientades a treballar la convivència que fan que la inclusió i la pertinença al centre sigui molt més gran com són els dies especials, el cinema, el pla d'igualtat, la ràdio o el projecte de *party-zip-acció*.

Paraules clau: Inclusió, convivència, igualtat, diversitat.

Abstract

IES Rodanas: Classroom wellbeing as a path towards inclusion

This article presents a synthesis of school culture, which we think is the base to build a school community headed towards inclusion. The word "headed" has been chosen because there is still a long way to achieve total inclusion, but the authors believe that we have what's necessary to follow that path: a vision of education centered on the ethics of care, an educational project based on social harmony and equality, a way of working that places the person (not just the student) in the center, a horizontal and democratic leadership, a creative facing of problems, the teaching staff abilities as a tool... All these factors come together with different methodological and organizational formulae, which are equally intertwined with other school projects aiming at working with social harmony, which enhance inclusion and the sense of belonging such as special days, cinema, the equality plan, the radio or the party-zip-action project.

Keywords: Inclusion, social harmony, equality, diversity.

L'IES Rodanas està ubicat a la localitat d'Épila, comarca de Valdejalón, a la província de Saragossa. Reuneix un total de 450 alumnes que vénen d'Épila i de 8 pobles més del voltant. Aquest alumnat es caracteritza per la diversitat extrema. Convien més de 25

nacionalitats, diferents ètnies, nivells econòmics variats, diferents religions... Així mateix, conflueix alumnat que no creu en el sistema educatiu amb alumnat que vol anar a estudiar a l'estranger i s'implica al màxim en el procés d'ensenyament i aprenentatge. A la zona comptem amb una presència intensa de població gitana, però al centre només destaca per sobre dels altres el percentatge d'aquesta població als dos primers cursos de l'ESO i FPB. També és destacable que una part de l'alumnat viu en una zona concreta d'Épila anomenada "los Cabezos". Són cinc turons que tenen cases-cova que, en general, no reuneixen les condicions mínimes per gaudir d'una vida saludable.

L'altíssima diversitat de l'IES prové de ser una zona rural, ja que això fa que tota la població adolescent de la zona estigui escolaritzada al mateix IES Rodanas. És per això que encaixem a la definició que fa Tous (1981) d'escola rural "*Aquella que és l'única de la població; on van els fills de totes les capes socials i de totes les ideologies, religions o polítiques, basant-se més en criteris pedagògics i en les relacions escola-entorn que no pas en la ubicació geogràfica i el nombre d'alumnes o d'aules.*" A la diversitat de la que parla Tous, nosaltres hauríem d'afegir l'extrem de la situació d'Épila, en allò social, però també extrem en les finalitats propedèutiques, amb 9 titulacions diferents a assolir i cinc ensenyaments diferents. Tanmateix, cal fer referència a la diversitat que originen les expectatives, cultures i experiències vitals de 60 docents o més que conformen el claustre cada any.

El nostre projecte educatiu compta amb els plans de tots els centres però hi ha algunes característiques que els fan diferents: el PAD[1] que inclou tots els programes d'atenció a la diversitat de la Comunitat Autònoma d'Aragó i organitzacions i metodologies inclusives, el pla d'innovació que va ser el primer impuls cap a la sistematització de les pràctiques inclusives que ja fèiem i per posar noves pràctiques en marxa, el pla de formació que és diferent perquè es va enllaçar amb el projecte de Valdejalón per l'Educació: un projecte de renovació pedagògica que implica tota la comarca, el pla d'igualtat que fa més de 10 anys que funciona i el pla de convivència que s'alimenta de tots els altres. Aquest curs escolar s'incorpora el Pla Estratègic de Millora en el context del PROA+ i que s'orienta a fomentar la inclusió educativa de tot l'alumnat i se sustenta sobre un esbós que iniciem com a centre pilot d'inclusió educativa a la nostra comunitat.

El centre reuneix diversos punts forts: comptem amb un equip directiu molt estable, un departament d'orientació nombrós i implicat, un departament d'innovació i formació amb molta iniciativa i la continuïtat significativa del professorat tant definitiu com interí que, al medi rural aragonès, és molt sorprenent.

Cultura de centre: creació d'un clima de centre acollidor

La **cultura de centre** és el nutrient que ens permet caminar cap a un projecte educatiu inclusiu i igualitari i es caracteritza per invertir molta energia a atendre el clima del

centre i el món emocional dels qui l'habiten, dues qüestions que estan íntimament unides, així com per convertir la diversitat en motor de la transformació educativa.

Pel que fa al clima de centre, entenem que perquè l'alumnat aprengui, s'ha de trobar amb un espai acollidor i que perquè el professorat ensenyi i ho faci bé ha d'estar feliç al centre, per això busquem un ambient que sigui il·lusionant on tothom pugui desenvolupar aquelles coses que tenen al cap.

Les interaccions succeeixen contínuament entre els éssers humans, l'IES és un espai d'interacció, per això creiem que és el millor lloc per aprendre a conviure. Formem a la vida i, després, per a la vida.

Perquè un centre sigui inclusiu el primer que ha d'assolir o intentar assolir és una cultura inclusiva, una cultura de cura i acollida amb totes les persones, on totes siguin importants i acceptades, des de la primera a la darrera persona: el conserge, les famílies, personal de neteja... Des de l'experimentat Catedràtic a punt de jubilar-se a l'interí que ve a fer una substitució d'una setmana sent el primer contacte amb el món professional.

Busquem un model de convivència que permeti el creixement de tothom. Com? *Reforçant la identitat de centre i afavorint la cohesió* a través d'activitats globals, que impliquen tot el centre i són trets d'identitat reeixits que identifiquen el centre i que són inclusius. El nostre exemple més clar és el Cinema, però també ho són les Taules Rodones o el Programa *Party-zip-@cció. El treball en equip i la creativitat* que emergeixen també ens ajuden a construir aquest clima agradable i col·laboratiu i ens permet buscar solucions creatives als conflictes, buscar intervencions diferents, activitats noves, abordar la disciplina de forma creativa donant respostes restauratives individualitzades i establint compromisos que van des d'anar a teràpia, assistir a tertúlies o classes amb alumnat més gran, ser alumne acompanyant d'un docent durant tota la jornada... fem pluja d'idees en gran... de vegades, és divertit i sempre ens porta a coses que sols no podríem fer, com passa per exemple amb la carrera del 25N que es va iniciar amb una petita idea i es va anar enriquint fins a construir un gran esdeveniment comunitari o, actualment, amb el projecte que tenim actiu al pati on es posarà un contenidor marítim per a crear un espai destinat a la participació de l'alumnat. L'última qüestió que afavoreix la nostra convivència és la percepció del conflicte com una oportunitat per aprendre i desenvolupar habilitats que abans no teníem abans i que potser aquesta mancança ens hagi dut al conflicte. Treballar-ho ens fa créixer com a persones, com a alumnes, com a docents... perquè són conflictes entre persones simplement.

Atenció i vinculació emocional

Pel que fa a les **emocions** creiem que l'establiment un *vincl*e emocional és primordial perquè no es pot ensenyar a qui no s'estima. De vegades, cal deixar el currículum de banda per vincular-nos amb els alumnes per després poder rebre altres coses. De la

mateixa manera, treballar amb persones a qui apreciem o sentir afecte per les famílies del nostre alumnat ens ajuda a treballar molt millor i poder acompanyar d'una altra manera. L'alumnat i les famílies han de sentir-se segurs en l'aspecte físic i emocional i també el professorat.

A més, hi ha altres qüestions rellevants i més concretes en aquest àmbit. Com que *no tenim por del fracàs*, hem provat multitud de fórmules organitzatives, de plans, de projectes. Ens agrada experimentar. Si surt malament... en prenem nota i si creiem que és bo per a l'IES ho tornem a intentar. A més, el nostre *concepte de fracàs i èxit és molt relatiu*. Per nosaltres fracassar és perdre l'alumnat però que un alumne/a romangui amb nosaltres fins als 18 anys encara que no tituli és un èxit. Intentem *no jutjar i treballar des de les emocions*, les emocions no es poden jutjar. Cadascú pot sentir de manera diferent un mateix esdeveniment i l'abordem des d'aquí. Unit a aquesta circumstància treballem la *comunicació*, “l'estar” i “l'encara” davant del “ser” perquè aquest llenguatge deixa oberta la porta al canvi.

Comptem amb dues eines clau que són *l'empatia i l'auto-escolta*, posar-nos al lloc de l'altre i intentar acompanyar des d'aquí, però sense abandonar-nos a nosaltres mateixos. Veure quan necessitem espai, distància o simplement baixar el ritme, al Rodanas això és important per continuar gaudint de la il·lusió d'ensenyar i aprendre. Creiem en *el consens enfront de l'autoritat*; no té sentit per a nosaltres fer les coses per obligació. Preferim contagiar, donar temps, motivar... que les persones vegin la importància d'alguna cosa i si no s'hi identifiquen que no ho facin. Potser no aporten això, però poden aportar altres coses valuoses. Intentem canviar la mirada i normalment la gent hi participa o es genera debat i això també ens agrada.

La concepció de la diversitat com a potencial d'innovació educativa

El tercer element clau de la nostra cultura de centre és la **concepció de la diversitat com un motor de transformació** amb un enorme potencial educatiu. Allò que és diferent sempre és visible, no s'amaga, té protagonisme. Tenim, per exemple, una plaça dedicada a la diversitat. *Veiem persones* (no docents, alumnat, pares, mares, netejadors/es...) i ens mostrem com a persones. A més, la comunitat educativa som tots i impliquem en el procés educatiu tot l'entorn, també el personal de serveis. Això té a veure amb el concepte que tenim de què és el centre. *Les capacitats són al centre de tot*, el professorat aprèn música o teatre fora del centre educatiu, però què passa si a la meua feina puc desenvolupar aquests aspectes i generar aprenentatges i convivència? o què passa quan un alumne es converteix en protagonista pel que fa bé? Generem cohesió de grup, sentiment de pertinença al centre i això ho fem especialment a través de les capacitats de professorat, alumnat, personal laboral... trobem persones amb capacitats increïbles i nosaltres els deixem que les desenvolupin i així ens fan millors i aprenem.

Identificar-nos com a *centre innovador* va permetre desfer-nos de moltes barreres al professorat que es va llançar amb més facilitat cap a l'experimentació de noves metodologies, llançar-se a la bogeria de tastar. Una altra cosa que sabem és que amb el nostre alumnat hem de tenir cura dels *processos d'acompanyament* per fer front a nous reptes, caminant al seu costat sense deixar-los sols. Aprofitem totes les oportunitats i sempre diem *endavant...* això de vegades se'ns en va de les mans, però dóna emoció al Rodanas.

Tot això ens ajuda a fer que el nostre centre sigui sinònim d'innovació, creativitat i versatilitat. D'aquesta manera, com altres escoles rurals, contribueix a variar la idea d'identificar allò rural com a rude, tosc, de segona, i ens encamina cap a una resposta educativa inclusiva.

Repensar l'organització del centre: flexibilitat organitzativa

La conseqüència més directa d'una cultura de centre com aquesta és que cal organitzar-se de manera diferent. La flexibilitat ens caracteritza. És important trencar els temps i poder fer activitats diferents al llarg dels matins, dipositant confiança i responsabilitat a l'alumnat. Sensibilitzem el professorat que sap que l'alumnat entra i surt per fer altres coses que també considerem importants perquè desenvolupen les competències clau i s'orienten al desenvolupament dels objectius de cada etapa. L'alumnat es motiva i després aprèn millor. Treballar en llocs diferents i de diferents maneres: biblioteca, pati (aula a l'aire lliure), autoritzacions per sortir a l'entorn... Utilitzar també els recursos amb flexibilitat. Tot això ens porta a adaptar les **fórmules organitzatives**, no podem fer allò "de sempre" si l'alumnat ja no és el "de sempre".

Els suports es fan dins de l'aula sempre que sigui possible, la professora especialista en Pedagogia Terapèutica és un recurs més de l'aula i és per a tot l'alumnat. Moltes vegades comptem amb dos docents per aula que són de diferent especialitat, és una mesura que ajuda a la gestió de la classe i ens resulta molt útil als grups no bilingües de primer i segon d'ESO. Un altre recurs són el que anomenem suports inclusius que són suports que es donen fora per preparar una classe amb una activitat concreta de tal manera que quan l'alumnat és a l'aula ens assegurem que tindrà èxit, això dignifica la seva posició davant del grup i millora la seva autoestima.

Una altra mesura diferent als dos professors a l'aula són les parelles pedagògiques que impliquen dos professionals de la mateixa especialitat. Les hem tingut a E.F, Música, Matemàtiques... però també a l'agrupament flexible treballant educació emocional i competències personals; el professorat fa activitats que altrament seria impossible i permet que tothom participi.

En algunes ocasions, també utilitzem els dos docents per a dues classes, són dos professionals de la mateixa especialitat i nivell que coincideixen en el seu horari i imparteixen la classe junts, això ha estat iniciativa del professorat que ha unit classes

per fer la mateixa matèria. També comptem amb les tutories individualitzades, les orientem a l'alumnat que requereix una supervisió més gran i és un professor que dedica l'hora a l'alumne o alumna bé en contacte directe, recollint informació del professorat, contactant amb la família...

Periòdicament ens coordinem per veure com funcionen les diferents tutories. Una altra manera de treballar és la integració de nivells que succeeix quan els alumnes més grans imparteixen la classe a cursos inferiors. Comptem també amb l'agrupament flexible que sabem que volem canviar, però encara no tenim una opció millor, es tracta d'un grup d'alumnes que tenen un desfasament curricular molt significatiu, amb risc d'abandonament del sistema però que considerem que amb l'atenció oportuna poden accedir a situacions d'aprenentatge més inclusives. En acabar el curs intentem que accedeixin al Programa de Millora de l'Aprenentatge i el Rendiment (PMAR) o al Programa d'Aprenentatge Inclusiu (PAI) amb un procés d'acompanyament acurat. Finalment, per atendre nens i nenes amb bon rendiment escolar i amb motivacions diferents comptem amb el programa de desenvolupament de capacitats com un altre recurs per atendre les necessitats diverses del Rodanas.

Altres metodologies i activitats

Òbviament, no tindria sentit organitzar el centre de manera diferent i treballar de manera tradicional. El canvi de mirada, la cultura inclusiva i una organització del centre coherent impliquen necessàriament noves maneres de treballar:

- Les tertúlies literàries dialògiques són una activitat que genera una atmosfera especial d'escolta, entesa i entusiasme. Un espai de comunicació diferent on tothom pot participar convidant la comunitat.
- L'aprenentatge cooperatiu és una metodologia inclusiva *per se* perquè permet que l'alumnat s'ajudi entre ells i treballin a diferents nivells i amb diferents rols i, a més, fomenta la convivència.
- *Design for change* i aprenentatge-servei com a metodologies motivadores que converteixen l'alumnat en agent transformador de l'entorn.
- Gamificació per aprendre des del joc.
- *Visual thinking* per fomentar la creativitat.
- Els escacs és una altra iniciativa que va deixant efecte... els alumnes es reuneixen a la biblioteca a jugar als escacs i alguns ens ensenyen a jugar.

Les **metodologies** no són estables al llarg dels cursos, sinó que s'impulsen més les unes o les altres en funció dels professionals que conformen el claustre i del clima i necessitats dels diferents grups. Cal destacar que tot això conviu amb formes tradicionals d'ensenyament.

Hi ha algunes **activitats** o maneres d'actuar al centre que reflecteixen molt bé com es concreten tots aquests aspectes. Comptem, per exemple, amb un instrument anomenat “observatori de la convivència” on veiem el que cal millorar al centre, però sobretot ideem estratègies en equip, d'aquí sorgeixen les propostes que després s'enriqueixen als departaments. És fonamental aquí la participació del departament d'orientació i de l'equip directiu i també del professorat d'altres matèries i, especialment, de música i arts. D'altra banda, la disciplina, tan complexa als centres de secundària, és per a nosaltres una eina inclusiva. Les normes són per a tothom, però s'apliquen de manera diferent. Fer complir les normes és com posar límits a un nen petit. El límit és un “t'estimo, ets important per a mi”. No tots tenen les mateixes circumstàncies i necessitats, per la qual cosa aplicar les normes igual en tots els casos és impossible i no seria una resposta equitativa.

En aquesta mateixa línia cal destacar la feina perseverant per eliminar l'absentisme: el primer pas per a la convivència i la inclusió és que tot l'alumnat hi sigui. Pel que fa a la prevenció de l'absentisme, comptem amb les lligues esportives que es converteixen en una motivació molt potent per assistir al centre i afavoreix la participació de l'alumnat. No obstant, requereix ser revisat perquè es converteixi en una activitat més igualitària. Per al nostre centre són essencials els “dies especials”, que impliquen tot el centre i comunitat. Els més importants són:

- 25 de novembre amb la cursa comunitària de sensibilització contra la violència masculista: molts centres fan curses, però la nostra té algunes coses que la fan especial. Genera moltes activitats d'acció tutorial que tenen sentit, l'alumnat fa el dorsal i tots porten el mateix número (016), hi participen tots els departaments, hi participa tot l'alumnat, les famílies, l'àrea de joventut, l'ajuntament, guàrdia civil, serveis socials, comerços, tots els centres educatius de la localitat... És un dia molt emotiu en què ens unim tots per dir no a la violència de gènere.
- Dia de la pau, 8 març o dia contra la LGTBI fòbia que prenen formes diferents en funció de les idees que sorgeixen cada curs.
- Gimcana: és una activitat molt divertida que compta amb la participació de l'alumnat de La Muela (antiga secció de l'IES). Coincideix amb el final de segon de batxillerat i fem activitats per departaments al voltant d'un tema, és una manera bonica de tancar una etapa i acomiadar-nos.
- Pujada a Rodanas: És l'excursió a un paratge natural de muntanya mitjana representatiu de l'entorn i que dona nom al nostre centre. Ens hi desplaçem caminant o amb bicicleta i realitzem jocs tradicionals i mengem entrepans de truita. És un dia en què professorat i alumnat conviuen.
- Concert del Sàhara: és una activitat fantàstica que també implica tothom, inclosos alumnat i professorat d'altres anys. Tothom posa en valor la seva capacitat musical i tècnica. Les famílies de professorat i alumnat organitzen els sorteigs, fan de regidors i tècnics de so... o assisteixen com a espectadors/es. És

una macro activitat que genera una alternativa de lleure per a aquest dia i construeix comunitat i sentit de pertinença i, a més, és solidària.

A més, és essencial la implicació de l'entorn si els nostres alumnes no surten a l'entorn, és l'entorn que ve cap a nosaltres. Obrim el pla d'acció de tutorial i cada dia tenim activitats en diferents espais i horaris (tutories, esbarjos o classes), també comptem amb la implicació i participació de forma activa al centre d'altres agents educatiu com són els educadors comarcals que fan tallers dins del centre o el converteixen en espai de reunió amb l'alumnat, afavorint així la proximitat i la coordinació. En la línia de treballar les capacitats ens agrada destacar l'activitat de *Got talent*, el centre va agafant inèrcia i de sobte el professorat de música i E.F, decideixen que faran un *Got Talent* i ho fan i resulta que els que tenen talent són ells... talent per motivar... El pati s'omple de nois i noies que volen veure com canten els seus companys, fan màgia... però també com canten o toquen instruments els seus professors o tots dos alhora perquè també actuen junts. Finalment, comptem amb tres projectes que tenen molta força i ens defineixen:

- Cinema: és l'activitat estrella que s'estén durant tot el curs, cada cop són més els professors i alumnes que saben fer cinema... impliquem la comunitat, difonem missatges, els alumnes ens formen a nosaltres, viatgem i coneixem gent, l'autoestima se'ns puja pels núvols, passem tardes senceres formant-nos i rondant amb els nois... És una activitat amb màgia en la que caben tots i totes.
- El projecte de *Party-zip- acció* va caminant a poc a poc. És un projecte que cerca la participació de l'alumnat al centre. Diferenciem dos tipus de participació. D'una banda, la participació interna que implica els delegats i els *friendly* (o alumnes ajudants de la convivència, les xarxes socials i la ràdio, la biblioteca, el medi ambient, l'esport, la mediació cultural, la igualtat o el cinema) i, de l'altra, la participació externa amb els consellers als consells municipals.
- La ràdio també es converteix en un espai de convivència. Hem adquirit un equip nou i l'alumnat i professorat junts estan aprenent a fer-lo servir en el curs de formació que realitzen. Els *friendly news* són els que ho dinamitzen.

La barreja de la cultura del centre, amb l'organització i les metodologies ens apropem a respondre de manera inclusiva les necessitats de la nostra comunitat. Una actitud creativa i oberta ens ajuda a enderrocar barreres com els espais físics i temporals tradicionals, les limitacions derivades de la normativa antiquada i, de vegades, limitant o les barreres ideològiques pròpies de l'entorn. I perquè això cali i sigui entès cada any pel claustre el presentem a l'inici del curs a les persones noves, fomentem la formació, creem grups de treball i de mica en mica simplement les coses succeeixen. El Rodanas flueix transformant les persones que l'integren convertint-se en una experiència de vida no només per a l'alumnat sinó també per al personal docent, no docent, les famílies i, en general, per a totes les persones que s'impliquen a la seva vida. El que hem descrit fins aquí és el motor que li dona la inèrcia.

Referència Bibliogràfica

Tous, J. L. (1981). Catalunya: Invitación al Estudio de la Escuela Rural. *Cuadernos de Pedagogía*, (79), 18-20

Nota:

[1] PAD: Programa d'Atenció a la diversitat.

Correspondència amb els autors: *Fernando Pablo Urbano*. E-mail: fernandopablo@iesrodanas.com.
Maria Jesús Mainer Casanova. E-mail: mariamainer@gmail.com